ליקוטי מוהר"ן בפרשה – 292

פרשת ויצא ה'תשפ"ז / מאת הרה"ג אליהו עטייה שליט"א

לקבלת השיעור במייל : 6537488@gmail.com

לקוטי מוהר"ן תורה לב **תומכי תורה**

נשיאת הרגליים על ידי הלב / מעלת נשיקת יעקב לרחל / המתקת ש"ך דינים שבבלה / הפיכת נער לנערה / המשכת ה' אלפי"ן מן הלב בריקוד 'מצוה טאנץ' / המתקת רחל על ידי ריקודו של יעקב / לאה עלמא דאתכסיא ההמתקת את עצמה / האהבה כתוצאה של השקעה והענקה / קשיי הפרנסה וסוד תמכין דאורייתא / חשבון שנות יעקב / יעקב קיבל מהוריו רכוש גדול / הסיבה שאליפז לא הורג את יעקב / לבבו נאמן - הלב נושא את רגלי הפרנסה / עצת הס"מ לפגוע בתומכי התורה / לבו נושא את רגליו - כשנחלשים ה'תמכין דאורייתא' / ביטול התמיכה בתורה - עושה רגליים לנחש / סדר הדברים / חנוכה ופורים וסוד השם הקדוש 'תכה' / גם דתן ואבירם היו ראויים למות על ידי שם זה / שורש דתן ואבירם ופגמם / נצח והוד ברגליים ובשפתיים / הצדקה של חנוכה ופורים / המחשבה שצריך לחשוב התומך תורה בנתינתו / לקיחת הממון בידי גויים וסוד שעיר המשתלח / שעיר המשתלח / השעיר המשתלח על שם יעקב / "וְנִכְּשׁוֹף צָדָקָה"

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעימה נעמי 'אל נא רפא נא לו' ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

נשיאת הרגליים על ידי הלב

א. כתוב בפרשה (בראשית כט, א) "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם". ופירש רש"י (שם) וז"ל: מתוך שנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת, עכ"ל. הבשורה הטובה, היא הבטחתו של הקדוש ברוך הוא ליעקב (שם כח, טו) "כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ". ומסביר רש"י שמשמעות "לֹא אֶעֱזָבְךָ" היא הבטחה לפרנסה, וכפי שאומר יעקב בהמשך הפסוקים (שם, כ) "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ". ומאחר שיעקב קיבל בשורה כה טובה, נשא ליבו את רגליו, והליכתו נעשתה קלה. בדרך הטבע, הרגליים הן אלו שנושאות את הגוף. אך כאשר האדם שרוי בשמחה, הוא חפץ לרקוד, הוא מרגיש שהוא יכול לעוף באוויר. במצב כזה, הלב הוא שנושא את הרגליים.

נקודה זו של הריקוד בנשיאת הרגליים הייתה חשובה מאוד דווקא לקראת עניינו של יעקב – נשיאת אישה. וכמו שמובן מתוך דברי רבינו (תורה ל"ב), שענין הריקוד לפני הכלה הוא למתק את דיניה, ויעקב התחיל בענין זה כבר מפסוק זה, כי כבר ידע מי היא בת זוגו האמיתית, וכמו שנבאר.

מעלת נשיקת יעקב לרחל

ב. דהנה בהמשך מסופר בפרשה שכאשר ראה יעקב את רחל, נאמר (בראשית כט, יא) "וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל". ויש לשאול: מדוע יעקב נישק את רחל קודם הנישואין, ועוד בפני אנשים? ובספר 'אגרא דכלה' מאת ה'בני יששכר' פירוש אמיתי ויפהפה. ודווקא כאן בפסוק זה אנו רואים את עוצם קדושתו של יעקב. וכתב: כשם שאדם המניח תפילין מנשק אותן בחיבה, וכשם שאדם הלומד גמרא מנשק את הספר – כך יעקב, כיוון שראה את רחל וידע ברוח קודשו כי היא בת זוגו משורש נשמתו, נישק אותה כפי שמנשקים חפץ של מצווה!

יעקב אבינו היה שומר הברית גדול, בהמשך אנו מוצאים גם את יוסף הצדיק שעמד בניסיון הקשה, אך על יעקב נאמר (בראשית מט, ג) "רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי", ודרשו חז"ל שעד גיל שמונים וארבע יעקב אבינו לא ראה טיפת קרי מרוב קדושתו. אם כן, כאשר יעקב אבינו נושק לרחל, נשיקתו היא כנשיקה לסידור, כנשיקה למזוזה! הוא מכיר בכך שהיא אשתו, היא הבת–זוג שלו, והיא ה'מצווה' שלו.

המתקת ש"ך דינים שבבלה

ג. כאשר אדם נושא אישה, עליו לפעול למתק את הדינים שבה. שהרי חז"ל דרשו בגמרא (יבמות סג.) על הפסוק (בראשית ב, יח) "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" – "זָכָה עֵזֶר, לֹא זָכָה כְּנֶגְדּוֹ". כלומר, בטבעה של האישה יש דינים; היא שייכת לצד השמאל, לצד הדינים. אולם אדם הנושא אישה איננו מעוניין, חס וחלילה, שיהיו לו דינים בביתו, ולכן עליו למתק אותם. ואכן, בכל פעם שהתורה מדברת על נערה, היא נכתבת בכתיב חסר "נער" ולא "נערה" (למעט מקום אחד שבו נכתב המלא). האריז"ל מסביר סוד זה, ומבאר כי בגימטריה "נער" עולה למספר ש"ך (320) דינים.

ומביא רבינו (בתורה ל"ב), שישנם ל"ב נתיבות חוכמה, והפסולת והשאריות שלהם הם דינים. וכאשר מכפילים את ל"ב ב–10, מקבלים ש"ך (320) דינים. ביאור נוסף לעניין ש"ך דינים הוא שזהו סכום של חמש פעמים המילה "דין". שהרי המילה "דין" בגימטריה עולה 64, וכאשר נכפיל 64 בחמש (5 כפול 60 הם 300, ו–5 כפול 4 הם 20), נקבל בדיוק ש"ך דינים! והכלה בתחילה נקראת 'נער' כנגד ש"ך דינים אלו, ויש למתק את הדינים הללו.

הפיכת נער לנערה

ד. וכיצד ממתקים את המילה "נער" המייצגת את ש"ך הדינים? הופכים את ה"נער" ל"נערה", על ידי הוספת האות ה'. האות ה' מסמלת את המיתוק, כפי שדיברנו על המעבר מ"צדק" ל"צדקה". ה"א מרמזת על ה' אלפי"ן. כיצד כותבים במילוי את האות ה'? כותבים "ה"א", שהם ראשי תיבות: ה' א'לפין. כלומר, יש להמשיך חמש אותיות א' כדי למתק את הכלה. וזוהי כוונת הפסוק (תהלים נא, יז) "אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ". השם א–ד–נ–י מורכב מהאות א' ומהמילה ד–נ–י (דין). כאשר מוסיפים את ה' א'לפין על דין, הוא ממותק ונהפך לרחמים.

המשכת ה' אלפי"ן מן הלב בריקוד 'מצוה טאנץ'

ה. מנהג ידוע יש אצל האשכנזים נקרא "מצוה טאנץ" – מצוות הריקוד. יש להבין מהי המצווה בריקוד זה? והוא כאשר הצדיק רוקד לפני הכלה, הוא ממשיך לה דרך ליבו את החמישה אלפי"ן וממתק אותה. וזהו סוד מאמר הגמרא (כתובות יז.) "כֵּיצַד מְרַקְּדִין לִפְנֵי הַכַּלָּה". ולכאורה, מדוע לרקוד דווקא לפני הכלה, בואו ונרקוד לפני החתן שיותר מתאים? אלא עיקר ב"כיצד מרקדין לפני הכלה" היא כדי שתוך כדי הריקוד יומשך לה המשכת ה' אלפי"ן להמתיק את דיניה.

האלפי"ן באים מן הלב מספירת הבינה שבה יש שם אהי"ה שבו יש את האלפי"ן, ובינה היא הלב שמובא ב'פתח אליהו' (תיקוני זוהר בהקדמה דף יז.) "בינה לבא". בלב נמצאים כל אותם ה' אלפי"ן הפועלים את המיתוק. אך כדי להמשיכם, נדרש אדם להיות צדיק במדרגה כה גבוהה עד שמגיע למצב שבו "ליבו נושא את רגליו". הוא רוקד מתוך שמחה כה עצומה, עד שהוא מרגיש באמת שהלב הוא הנושא את רגליו. כאשר הלב הוא הקובע והמוביל, אזי יכול הצדיק, דרך ריקודו לפני הכלה, למשוך מליבו את חמשת האלפי"ן ולהעניקם לה כדי למתקה. הרי הכלה היא בבחינת "נער" (ש"ך דינים, חמש פעמים דין) בחינת די"ן, ויש צורך להפוך את הדין לשם אדנ"י, לתקנה ולהעניק לה חמש אלפי"ן. והחתן עצמו, מניין לו הכוח לכך?

הרי בקושי יש לו כוח לעצמו. לכן הצדיק הוא זה שעושה זאת, כאשר הוא רוקד בבחינת "ליבו נשא את רגליו", הוא רוקד באוויר מרוב שמחה, וממשיך מליבו את חמשת האלפי"ן.

המתקת רחל על ידי ריקודו של יעקב

ו. לפי יסוד זה של רבינו, אנו זוכים לפירוש חדש ומופלא לפסוק "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם", יעקב אבינו עשה כעת "מצוה טאנץ"! יעקב, שהיה צדיק גדול וקדוש, ביקש למתק את רחל. שכן ברחל ישנם הרבה יותר דינים אפילו מאשר בלאה. למרות שאנו מורגלים לחשוב שלאה היא זו ששייכת לדין (בגלל שהייתה מיועדת לעשו – ע' בב"ב קכג.), ישנה בחינה הפוכה לחלוטין, כי לאה נמצאת במקום גבוה יותר מרחל. ידוע הירושלמי (שבת א, ג) מה שעשתה חכמה עטרה לראשה – עשתה ענוה עקב לסוליתה. מה שעשתה חכמה עטרה לראשה – דכתיב: (תהלים קיא, י)."רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'", עשתה ענוה עקב לסוליתה – דכתיב (משלי כב, ד): "עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה'". והאריז"ל מסביר שהכוונה על רחל ולאה, ובשניהם יש בחינה של 'יראת ה'', רק שאצל רחל 'חכמה תתאה' 'היראה' היא עטרה לראשה – בחינת 'כתר דרחל', ואילו אצל לאה הגבוהה בחינת ענוה – 'היראה' היא עקב לסולייתה. וכיון שלאה היא כל כך גבוהה, יש לה מיתוק לעצמה, מבחינת 'לב', ולא צריכה לקבל אלפי"ן, וכמו שנבאר לקמן על פי דברי רבינו. אבל רחל היתה צריכה מיתוק לדינים שלה, וזה עושה יעקב.

וביאור הדברים, יעקב עיקר ביאתו לבית לבן היה כדי לישא את רחל דוקא – שהיא עיקר ספירת המלכות, אלא שיש בה בחינה של דינים – 'דינא דמלכותא דינא', ויש בה את הש"ך דינים, ועל יעקב שהוא הצדיק לעשות לה מיתוק הדינים. כי אפילו השם 'רחל', על פי הרבה מקובלים, נחשב לשם שקשה לקרוא בו בגלל הדינים שבו (ואילו בשם 'לאה' אין בעיה). ויעקב ממתק את הדינים הללו על ידי ש"נשא ליבו את רגליו", שעשה ריקוד. וכלשון רבינו: עַל יְדֵי שִׂמְחַת הַלֵּב – כַּנַּרְאֶה בְּחוּשׁ שֶׁעַל יְדֵי שִׂמְחַת הַלֵּב מְרַקְּדִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּבֵּי יַעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית כט, א) "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב אֶת רַגְלָיו", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: 'לִבּוֹ נָשָׂא אֶת רַגְלָיו'.

לאה עלמא דאתכסיא ההמתקת את עצמה

ז. ולגבי לאה – בסיום תורה זו, מביא רבינו את דברי המדרש (בראשית רבה ע, יט): כשנשא יעקב את לאה, בשעה שהיו מרקדין (בני העיר), היו מזמרין ומרמזין ליעקב: "הֵיא לֵאָה, הֵיא לֵאָה", לא יכלו בני העיר של לבן לשקר לגמרי ולשתוק אל מול רמאותו של לבן, ולכן גילו לו את התרמית ברמז. רבינו מסביר זאת על פי סוד, וז"ל: כְּשֶׁנָּשָׂא יַעֲקֹב אֶת לֵאָה, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ מְרַקְּדִין הָיוּ מְזַמְּרִין 'הַיֹּא לַיְא', לְרַמֹּז לְיַעֲקֹב הָא לֵאָה. הַיְנוּ כִּי לֵאָה הִיא 'עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא' (זֹהַר וַיֵּצֵא ח"ב קנד.), שֶׁהוּא בְּחִינַת 'לֵב', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיט, יא) "בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ". וּמִשָּׁם הַמִּתּוּק שֶׁל הַדִּינִים, כְּשֶׁמַּמְשִׁיכִין הֵ"א מֵהַלֵּב. וְזֶה 'הָא לֵאָה', שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מִלֵּאָה הָאַלְפִּין, כְּדֵי לְהַמְתִּיק וּלְתַקֵּן אֶת הַכַּלָּה: גַּם הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַכַּלָּה שְׁמָהּ לֵאָה, שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינוֹת עַצְמָהּ נִמְתֶּקֶת, עכ"ל.

ולפי מה שהסברנו, רבינו גילה לנו את הכל: כיצד הומתקה רחל? על ידי שיעקב אבינו נשא ליבו את רגליו בריקוד. אך אם תשאל: ומי המתיק את לאה? התשובה היא שלאה המתיקה את עצמה. והדבר מרומז בדברי המדרש ששרו לה "הֵיא – ה' אלפין – לֵאָה", לאה הייתה מכוסה, "והנה בבוקר והנה היא לאה" – רק בבוקר התגלה שהיא לאה, כי מהותה היא 'אתכסיא' (מכוסה). הלב נקרא מכוסה, כמו שנאמר "בליבי צפנתי אמרתך". וכיוון שלאה היא בחינת 'לב' בעצמה, יש לה את הכוח העצמי של האלפי"ן למתק את עצמה, והיא לא הזדקקה לריקודים של יעקב.

האהבה כתוצאה של השקעה והענקה

ח. בנקודה זו ניתן להסביר אף את פשר אהבתו היתרה של יעקב לרחל יותר מלאה. הכלל בנפש האדם הוא: כאשר אתה משקיע במישהו – אתה אוהב אותו. מדוע אנשים אוהבים את ילדיהם? מפני שהם השקיעו בהם את נשמתם. אדם שמשקיע באשתו, דואג לה, וממתק את הדינים שלה כפי שעשה יעקב לרחל – ממילא הוא אוהב אותה. אך בלאה, הוא לא השקיע! היא המתיקה את עצמה ולא הייתה זקוקה לו. וכאשר אישה אינה צריכה לבעלה או אפילו שלא מראה שהיא צריכה את בעלה, בעלה אינו אוהב אותה. סוד 'שלום הבית' הוא: "תני לי לתת לך, תני לי להיות גבר, תני לי להעניק". כאשר נמנע מן הבעל להעניק, וניתנת לו התחושה שלא צריכים אותו, נוצרת בעיה בשלום הבית. וכל הדברים הנפלאים הללו נלמדים בבהירות מתורתו של רבינו המשתלבת עם פסוקי התורה.

קשיי הפרנסה וסוד תמכין דאורייתא

ט. רציתי לדבר על נושא נוסף הקשור בפסוק זה "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו", וקשור לחנוכה, הנה בדרך כלל הרגליים הן הנושאות את הגוף. ומה הן 'הרגליים' ברוחניות? הרגליים בכל מקום הם "תמכין דאורייתא" – תומכי התורה. ספירות נצח והוד הן הרגליים – הבחינה של תומכי תורה (בחינת שכר וזבולון). אדם הלומד תורה אינו יכול להתקיים ללא פרנסה, כדי לשבת וללמוד כל היום, מוכרח להיות מישהו שיתמוך בו, ובפרט בדורנו אנו, רואים שעיקר ההפרעה בלימוד התורה אצל אנשים ואברכים המעוניינים באמת ללמוד – היא קשיי הפרנסה ("עוללים שאלו לחם"). לכן צריך לדעת כיצד להתגבר על קשיי הפרנסה.

חשבון שנות יעקב

י. ויש כאן דבר מעניין מאוד, אם נתבונן בסדר שנות חייו של יעקב אבינו, וניזכר בחשבונות שרש"י והגמרות מכוונים אותנו אליהם, נלמד: שיעקב קנה את הבכורה מעשו בהיותו בן חמש עשרה, והוא נתברך מפי יצחק בגיל שישים ושלוש. לאחר מכן ישב ולמד בבית מדרשם של שם ועבר ארבע עשרה שנה, והגיע לגיל שבעים ושבע. ואז יוצא יעקב לחרן. שם הוא עובד שבע שנים בעבור רחל, ולבסוף מקבל את לאה ונושא אותה בהיותו בן שמונים וארבע. ועובד עוד שבע שנים בשביל רחל כמו שכתוב (בראשית כט, כז) "וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת". והרי שיעקב מסיים את ארבע עשרה שנות העבודה בגיל תשעים ואחת. באותו הזמן נולד יוסף. וכך החשבון מדויק: כי יעקב מגיע למצרים בגיל מאה ושלושים, אז יוסף היה בדיוק בן שלושים ותשע, (יוסף עמד לפני פרעה בגיל שלושים, תוסיף שבע שנות שובע ושנתיים של רעב – הרי תשע שנים, יחד שלושים ותשע. ומאה ושלושים פחות שלושים ותשע הם בדיוק תשעים ואחת.

יעקב קיבל מהוריו רכוש גדול

יא. עד גיל שישים ושלוש היה יעקב בבית הוריו וסמוך היה על שולחנם. אחר כך שהה ארבע עשרה שנה ב'פנימייה' של ישיבת שם ועבר – שדאגו לו. אך בהגיעו לגיל שבעים ושבע, הוא צריך לצאת לדרכו ולפרנס את עצמו. מה אירע אז? למעשה יעקב צויד בממון רב מהוריו. כשרש"י מסביר את המפגש עם לבן (בראשית כט, יג) "וַיְחַבֵּק לוֹ וַיְנַשֵּׁק לוֹ", הוא מבאר שלבן חיבק אותו כדי למשש בכיסיו שמא הביא עמו כסף, ומשלא מצא, נישק אותו כדי לבדוק שמא החביא מרגליות בפיו. מדוע סבר לבן שיעקב עשיר? משום שזכר ש"עבד הבית" אליעזר הגיע עם עשרה גמלים וכל טוב אדוניו בידו. ובאמת יעקב יצא לדרכו מצויד בממון וברכוש, אך כפי שמביא רש"י, אליפז בן עשו רדף אחריו כדי להורגו במצוות אביו.

הסיבה שאליפז לא הורג את יעקב

יב. ויעקב אומר לאליפז, "קח את כל רכושי, שהרי עני חשוב כמת". ויש לשאול: ממתי אליפז מעוניין כל כך בפלפולים הלומדיים הללו? הלא אביו עשו ציווה עליו מפורשות להרוג את יעקב, ומה זה הפלפול שעני חשוב כמת "עני חשוב כמת"? הרי אם אליפז רצה את הכסף של יעקב, לא הייתה לו כל בעיה: קודם יהרוג את יעקב, ואחר כך ייקח לעצמו הכול, אפילו את הבגדים שעליו.

אלא יש תירוץ יפהפה: יעקב אבינו אומר לאליפז – דע לך שישנה גזירה שנגזרה על זרעו של אברהם (בראשית טו, יג) "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", אם תהרוג אותי, הגזירה הזו תעבור ישירות אליך! אתה רוצה לרדת להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה?! שמע זאת אליפז ונכנע לפלונטר, וכפי שמביא רש"י, שאמר אליפז ליעקב: "ומה אעשה לציווי אבא?". אתה צודק, אינני רוצה להורגך ולירש את גזירת השעבוד, אך אבי ציווה עליו ענה לו יעקב: יש פלפולים לפתור זאת; קח את כל רכושי, והרי "עני חשוב כמת", ובכך תקיים את ציווי אביך מבלי להורגני בפועל.

ובכך מצא עצמו יעקב חסר כול, כפי שהוא אומר בעצמו (בראשית לב, יא) "כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה". לקחו לו את הכול. וא"כ כיצד יוכל כעת לשבת ללמוד תורה כשאין לו מה לאכול, והוא אינו בבית הוריו ולא בבית המדרש? והוא הולך אצל לבן לשאת אישה, ולבן אומר (בראשית כט, טו) "הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ". אצל לבן אין חוכמות: תעבוד – תקבל, לא תעבוד – לא תקבל (לחודש ימים עוד הסכים לארחו, אך לא מעבר לכך). וא"כ יעקב דואג וכמו שהוא אומר (בראשית כח, כ) "וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" – כי היה חסר מכל זה.

אכן באמת הקב"ה בא ליעקב בחלום ומבטיח לו (שם, טו) "כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ", ומה פירוש "לא אעזבך"? רש"י (שם, כ) מפרש כי עזיבה משמעה חוסר פרנסה, כנאמר (תהלים לז, כה) "וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם". מי שאין לו מה לאכול קרוי עזוב. הקב"ה אומר ליעקב: אני מבטיח לתת לך פרנסה.

לבבו נאמן - הלב נושא את רגלי הפרנסה

יג. ולפי זה מתקבל פירוש חדש ומאיר בפסוק "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו". בדרך כלל הרגליים (המסמלות את ה'תמכין דאורייתא', את הפרנסה והתמיכה), הן שנושאות את הגוף (המסמל את מידת התפארת, התורה). אך כאן, כאשר יעקב שמע את בשורת הבטחתו של הקב"ה לפרנסה, הגיע למדרגה שבה "ליבו נושא את רגליו"! מה משמעות הלב בהקשר זה? אנו אומרים בכל יום בפסוקי דזמרה (נחמיה ט, ח) "וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ" – הלב רומז למידת האמונה. כשיש לאדם אמונה נאמנה ובטוחה בה' יתברך, לבו ואמונתו נושאים את "רגליו", כלומר, האמונה בבורא מסירה ממנו את כל דאגות הרגליים והפרנסה.

ונבאר יותר, היכן נמצאת האמונה? נאמר בגמרא (סנהדרין קו:) "רחמנא לבא בעי" – הלב הוא משכן האמונה. וכאשר נאמר אצל יעקב אבינו שנישאו רגליו על ידי ליבו, הדבר נבע מכך שיעקב אבינו האמין באמונה שלמה בהבטחת ה'.

אולם, כפי שמבאר רבינו, אין די באמונה גרידא, אלא צריך שהאמונה תהיה מלווה בשמחה אמיתית. יש אדם שמאמין בהקב"ה, אך בכל זאת היה מעדיף שתהיה לו "הוראת קבע" – הכנסה חודשית מסודרת וקבועה של סכום קבוע הנכנס לבנק, וכך קל ונוח לו יותר. אצל יעקב אבינו לא היה כך. הוא שמח בהבטחתו של הקב"ה הרבה יותר משאם היו נותנים לו קצבה חודשית מסודרת. שמחה זו היא שהביאה לכך ש"ליבו נשא את רגליו". בניגוד לטבע הבריאה שבו הרגליים (שהן בחינת ה'תמכין דאורייתא', אמצעי הפרנסה) נושאות את הגוף, כאן התרחש דבר הפוך – ליבו של יעקב, אמונתו ושמחת לבו, היא שנשאה את רגליו.

עצת הס"מ לפגוע בתומכי התורה

יד. ויש כאן עומק נוסף. אנו יודעים בפרשה הבאה, כאשר נאבק הס"מ עם יעקב, נאמר (בראשית לב, כה) "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר", ובהמשך (שם, כו) "וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ". הזוהר הקדוש בפרשת וישלח (זוהר ח"א קעא.) מבאר את מהות המאבק: כאשר ראה הס"מ שאינו יכול לנצח את יעקב עצמו בלימוד התורה, חיפש דרך עקיפה. שהרי נאמר (בראשית כז, כב) "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו", ודרשו על כך במדרש (בראשית רבה סה, כ): כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אין הידיים ידי עשו שולטות. ואם חס וחלילה פוסק קולו של יעקב מלהיות מצפצף, אז הידיים ידי עשו שולטות.

הס"מ יודע זאת היטב, ומבין שכל זמן שבית המדרש פעיל ויעקב לומד תורה, אין לו שום שליטה. על כן חשב: אמנם בית המדרש פעיל, אך הרי הלומדים זקוקים לפרנסה ותמיכה, הם חייבים את ה'תמכין דאורייתא' – בעלי ממון שיתנו פרנסה לבני הישיבות ולאברכים. ולכן העצה שלו הייתה "וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב" – לפגוע בתומכי התורה. עצתו הייתה שעל ידי הפגיעה בתמיכה הכלכלית, יעקב לא יוכל לעמוד ברעב, וייאלץ חלילה לצאת מבית המדרש. ואז יידום קול יעקב, ויהיו חס ושלום ידי עשו שולטות.

לבו נושא את רגליו - כשנחלשים ה'תמכין דאורייתא'

טו. אולם הקב"ה הקדים תרופה למכה זו, והפעיל ביעקב את הבחינה של "ליבו נשא את רגליו". כלומר, גם במצבים שבהם אין

'תמכין דאורייתא' בפועל, מצליח יעקב לקבל שפע בכוח הבטחתו של הקדוש ברוך הוא (בראשית כח, טו) "וְלֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ". אמנם, דרך המלך והמצב הראוי לכתחילה – שיהיו 'תמכין דאורייתא' כראוי, אך 'מעשה אבות סימן לבנים' – שגם אם חס וחלילה פוסקת התמיכה של ה'תמכין דאורייתא', קולו של יעקב אינו נדם. התלמיד חכם ימשיך ללמוד בכוח בחינת ליבו הנושא את רגליו, על ידי אמונתו החזקה בבחינת הכתוב (נחמיה ט, ח) "וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ". מתוך הביטחון המוחלט בקב"ה, התלמיד חכם לא סוגר את הגמרא, גם אם משכורת הכולל לא נכנסה לא החודש ולא בחודש הקודם, ואת הכוח העצום הזה אנו מקבלים מיעקב אבינו.

ביטול התמיכה בתורה - עושה רגליים לנחש

טז. אלא שלמצב זה, שבו חסרה התמיכה בתלמידי החכמים, יש מחיר רוחני כבד. הזוהר הקדוש בפרשת וישלח (ח"א דף קעא.) כותב: פתח רבי שמעון ואמר, בשעה שקילל הקב"ה את הנחש ואמר לו (בראשית ג, יד) "עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ", קוצצו מיד ידיו ורגליו של הנחש. וברגע שהנחש קצוץ ידיים ורגליים, כוחו מוגבל מאוד, ולנו יש את הכוח לתת מכה על ראשו ולרצוץ אותו. ההתחזקות היחידה שנותרה לנחש היא בבחינת הפסוק (שם, טו) "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב" – הוא נותן את הארס שלו בפיו. ורבינו מסביר (ליקוטי מוהר"ן תורה מג) שארס הנחש משמעו הבחינה של כפירה ותאוות ניאוף. במצבו העכשווי, רק דרך פיו הוא יכול להתחזק ולהזיק.

אך רבי שמעון בר יוחאי מוסיף אזהרה חמורה: כאשר כספי ה'תמכין דאורייתא' אינם מגיעים ליעדם להיות תומכים בתלמידי החכמים, חס וחלילה הם עושים ידיים ורגליים לנחש! טבעו של אדם שהוא חייב לתת ולתמוך במשהו. ואם לא נתן את ממונו לקדושה, הרי שבסופו של דבר ייתן לסטרא אחרא. הוא יתרום לקבוצת כדורגל, יקחו ממנו מס הכנסה וכו' וכו'. הנתינה שלא הלכה לקדושה תלך לגויים ולסטרא אחרא, ובכך היא תחזק את רגליו של הנחש! כאשר יש לנחש רגליים, נעשה גם מיד "ידי עשו", והוא מקבל רגליים וידיים ועלול להתחזק כנגדנו חלילה.

סדר הדברים

יז. נעשה קצת סדר: המצב המתוקן והמושלם בעם ישראל הוא כאשר יעקב עוסק בתורה וישנם 'תמכין דאורייתא' המסייעים בידו. אך ישנו שלב שבו מתקיים, חס וחלילה, "וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב", כשהתומכים נחלשים. התלמיד חכם עצמו לא ייפגע בשלב הראשון מאומה, בזכות הברכה "וְלֹא אֶעֱזָבְךָ", הוא ימשיך ללמוד תורה. אולם הבעיה החמורה שנוצרת לאורך זמן, שמה שהיה צריך להיות מופנה לקדושה, הופך חס וחלילה, לתמיכה בנחש.

חנוכה ופורים וסוד השם הקדוש 'תכה'

יח. לדבר זה, שהתמיכה עברה מהקדושה לנחש, קשה מאוד למצוא תיקון. על כך מביא ספר 'בני יששכר' (מאמרי חודש כסלו, מאמר ב, אות לד–לה) חידושים מיוחדים מאוד. הוא אומר: הגימטריה של המילה "חנוכה" היא 89. הגימטריה של "פורים" היא 336 (מספר שעליו דיברנו רבות בעבר). כאשר מחברים את שניהם יחד מקבלים 425 – כמניין המילה "תכה". ומסביר ה'בני יששכר' שכאשר מגיעים חלילה למצב שרגלי הנחש מתחזקות – מחמת ביטול התמיכה בקדושה, התיקון לכך נמצא בחנוכה ופורים.

גם דתן ואבירם היו ראויים למות על ידי שם זה

יט. ומהו תיקון זה? הפסוק האחרון בספר תהלים חותם במילים (תהלים קנ, ו) "כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ", מראשי התיבות של המילים כ"ל הַ"נְּשָׁמָה תְּ"הַלֵּל יוצא השם הקדוש כה"ת, השווה בגימטריה ל–425 ("תכה"). זהו אחד משבעים ושניים השמות הקדושים היוצאים משלושת הפסוקים הרצופים בפרשת בשלח (שמות יד, יט–כא) "וַיִּסַּע... וַיָּבֹא... וַיֵּט", אשר כל אחד מהם מכיל בדיוק 72 אותיות. מפסוקים אלו מוציאים 72 שמות בני שלוש אותיות כל אחד, ואחד מהם הוא השם "תכה". השם הקדוש הזה טומן בחובו כוח עצום: זהו השם שבאמצעותו הכה והרג משה רבינו את המצרי הרשע. משום כך אמרו לו (שמות ב, יד) "הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי". ומשמעות דבריהם "אַתָּה אֹמֵר" היא, על מה שאמר משה קודם (שם, יג): "וַיֹּאמֶר לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ" – משה רבינו הזכיר את המילה 'תכה', ומזה פחדו דתן ואבירם, ואמרו לו האם אתה בא לעשות שימוש באמירת השם הקדוש "תכה" שבו הכית את המצרי? ועל ידי שם זה – אתה רוצה להרוג אותנו.

עכ"פ למדנו ששם תכ"ה – שהוא צירוף המנין של 'חנוכה' 'פורים', יש את הכוח להכות את הרשעים. ואומר הבני יששכר שאכן זהו הסגולה של חנוכה ופרים, ונתינת הצדקה בהם, הוא להכניע את הרשעים שמנסים לפגום ב'תמכי דאורייתא'. גם היום יש לנו רשעי הערב רב, שמנסים בכל כוחם לפגוע בתמכי דאורייתא, שלא יהיה חס וחלילה פרנסה לאברכים ובני הישיבות, והמטרה שלהם להשתיק את 'קול יעקב' המצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ולכן הצדקה שנותנים בחנוכה ופורים, מכניעה ומכה אותם, מכלה אותם מהעולם, וצריך לכוון על זה לפי הבני יששכר.

שורש דתן ואבירם ופגמם

כ. נחזור מעט ל'דתן ואבירם', שאחד מהם אמר למשה רבינו "הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר", ואם נכתב זאת בתורה מוכח שבאמת הגיע להם לדתן ואבירם למות על ידי משה, ומצד הדין 'הבא להורגך השכם להורגו, כי הם רצו להרוג את משה אחר כך להלשין עליו אצל פרעה וכלדלהן. אבל קודם לכן: מצאתי היום בדברי האריז"ל בשני מקומות (שער הגלגולים הקדמה לט; שער רוח הקודש ייחוד ס"ד), שדתן ואבירם שייכים בשורשם העליון לספירות נצח והוד, הם היו ראויים להיות ה'תמכין דאורייתא' של משה רבינו בעצמו, הם היו אנשים גדולים מאוד רוחנית! וכפי שאמרו ישראל בחטא המרגלים (במדבר יד, ד) "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה", וכתבו חז"ל שרצו למנות את דתן ואבירם לראשים ולמנהיגים במקום משה רבינו. אלא שדתן ואבירם נפלו מאוד, והשתמשו בכוחם הרב – לרעה, חלקו תמיד על משה ונפלו לקליפות, עד שאבדו מהעולם עם קרח.

נצח והוד ברגליים ובשפתיים

כא. בתיקוני זוהר (תיקון יג, דף כט.) מבואר שנצח והוד יכולים להתגלות בכמה אברים בגוף: או ברגליים או בשפתיים (וכן ראינו במדרש רבה (ויקרא רבה ל, יד) בפרשת אמור שהערבה שבלולב מסמלת את השפתיים, ומכוונת כנגד נצח והוד. והנה מצינו שהתורה מזהירה

(ויקרא יט, טז) "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ", רש"י שואל מה משמעות המילה "רכיל"? ומסביר שהכוונה היא ל"רגיל" מלשון מרגל, שכן האותיות כ' ו–ג' מתחלפות בהיותן מאותיות גיכ"ק שמוצאן מן החיך. הולך רכיל הוא אדם שהרגליים שלו (הנצח והוד שלו) נהפכו להיות שפתיים המדברות לשון הרע! וזה בדיוק מה שעשו דתן ואבירם. במקום להיות ה'תמכין דאורייתא' (הרגליים) של משה רבינו נותן התורה, הם הפכו את כוחם לשפתיים של קליפה והלשינו עליו. ובעקבות הלשנתם ביקש פרעה להרוג את משה, ככתוב (שמות ב, טו) "וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה". וכפי שמספר המדרש שבאותו רגע עשה לו ה' נס ונהפך צווארו לשיש, וכיצד כלל הגיע למצב זה שפרעה רצה להרוג את משה, הרי פרעה אהבו מאוד? רק בעקבות לשון הרע של דתן ואבירם. ומשום שהפכו את רגלי הקדושה לשפתיים של קליפה, הגיעה להם קללה של "תכה".

הצדקה של חנוכה ופורים

כב. על כן מסביר ה'בני יששכר' שעם ישראל נוהג לתת צדקות מיוחדות בימי החנוכה (דמי חנוכה) ובפורים (שהוא החג שכל ישראל נותנים בו הכי הרבה צדקה). וכל כך למה? מכיוון שסוד הצדקה של ימים אלו, הוא לעשות את העניין של "תכה" – להכות את הרשעים שמכים ב'תמכין דאורייתא' – ומחלישים אותם. משום כך יש עניין גדול דווקא בחנוכה ופורים לתת למסדות וללומדי תורה (מעבר למצות מתנות לאביונים עצמה), כדי להכניע את הרשעים על ידי חיבור הבחינות של חנוכה ופורים – נצח הוד שבקדושה ביחד.

המחשבה שצריך לחשוב התומך תורה בנתינתו

כג. יוצא אפוא, שגם כאשר אדם נותן לתלמיד חכם, הוא חייב לדעת שהתלמיד חכם מסתדר גם בלעדיו, מכוח הברכה "וְלֹא אֶעָזְבֶךָּ" – שהבטיח הקב"ה ליעקב. ובבחינת "ליבו נשא את רגליו" – שאדרבה התלמיד חכם הוא זה שנושה את התמכין דאורייתא. כי באמת, הנתינה היא צורך של הנותן עצמו! שכן אם לא ייתן, ימומן בכך הנחש. ולכן הצדקה המובחרת ביותר היא כשהאדם מבין שאינו 'בעל המאה בעל הדעה' הנותן חס ושלום את דעותיו לתלמיד החכם, אלא אדרבה, כדברי רבי שמעון בר יוחאי בזוהר (ח"א קעא.), שעל ידי הצדקה התומך תורה מציל את עצמו ואת ממונו מליפול כטרף למלתעות הקליפה והנחש.

לקיחת הממון בידי גויים וסוד שעיר המשתלח

כד. אולם מצינו מצבים שבהם הגויים נוטלים את ממונם של ישראל בעל כורחם. והנה הגמרא (בבא בתרא סוף דף ט.) אומרת שלקיחה זו נחשבת כלפי שמיא כצדקה! וכמו שדורשת שם הגמ' את הפסוק (ישעיה ס, יז) "וְנִגְּשַׂיִךְ צְדָקָה" – אם ישראל עושין צדקה – מוטב, ואם לאו – באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה, ע"כ. ודבר זה גם אפשר לרמוז אותו בפרשת השבוע הבאה, מהדורון שנתן יעקב אבינו לעשו, שנחשב גם הוא כצדקה.

אבל לכאורה יש להתפלא: כאשר הגוי גוזל בכוח את הממון של ה'תמכין דאורייתא', איזו מין צדקה זו? הלא דבר זה לא בא כעונש אלא כפעולת צדקה ממש!

שעיר המשתלח

כה. וכאן מתגלה לנו איזה סוד מענין שעיר המשתלח. נאמר בפסוק (ויקרא טז, כב) "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם", ודורש המדרש (בראשית רבה סה, טו): "אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם" – עונות תם, שנאמר (בראשית כה, כז) "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם". נמצא שהתורה רומזת בזה לעוונות של עם ישראל הנקראים על שם יעקב שהוא "איש תם". ותמיד התקשתי, מדוע לרמוז ביעקב הצדיק את העוונות של ישראל, ולקרוא לזה 'עוותם תם'? ובמוצאי שבת השבוע התחדש לי תירוץ נפלא בדבר. הזוהר הקדוש וכמו בפרשת וישלח (ח"א דף קסו:), וז"ל: וְיוֹתֵר חָכְמָה וַעֲקִימוּ עֲבַד בְּדָא (בדורון שנתן לעשו), מִכָּל מַה דַּעֲבַד לְגַבֵּי דְּעֵשָׂו, דְּאִילּוּ הֲוָה יָדַע עֵשָׂו חָכְמָה דָּא, יִקְטֵיל לֵיהּ לְגַרְמֵיהּ, וְלָא יֵיתֵי לְדָא. [תרגום: יותר חכמה עשה יעקב בזה הדורון מכל מה שעשה לעשו, דהיינו מכל מה שעשה לו במה שלקח ממנו את הבכורה והברכות, ואילו היה יודע עשו חכמה זו, היה הורג עשו את עצמו ולא יבוא לזה לקחת את הדורון].

נעשה חשבון: כשנמנה את מספר הבהמות שנתן לעשו בזה הדורון נמצא שמעזים ותיישים היו 220, וכן רחלים ואלים היו 220, ובגמלים היו 30 ובניהם עוד 30 (כמבואר במפרשים על רש"י, ע' ספר הזכרון) מהפרות והפרים 50, ומהחמורים 30, סך הכל כמנין 580 בהמות, כמנין שעי"ר [וכמנין תק"ף – לרמוז על תקף הדין]. והרי לנו שהדורון שנתן יעקב לעשו היה "שעיר", ובזה שקיבל עשו את הדורון הזה, גרם לעצמו לקבל כל שנה את כל עוונות ישראל עם שעיר המשתלח, ויענש הוא בשבילנו ובמקומנו, להיות הוא כפרה על כל ישראל, אמן. וכדכתיב (ישעיה מג, ד) "וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ". ודרשו בגמ' (ברכות סב:) "אל תקרי אדם – אלא אדום", דאדום הוא כפרה על עם ישראל.

השעיר המשתלח על שם יעקב

כו. יעקב הוא זה ששלח את השעיר המשתלח הראשון לעזאזל – אל עשו! והתחכמות זו שעשה כאן יעקב לעשו הייתה גדולה יותר מכל מה שעשה לו בבכורה ובברכות, שכן כאן הוא גמר אותו לדורות. יעקב הכניס לעשו למעשה 'סוס טרויאני': מהיום שקיבלת את הדורון הזה, בכל שנה תקבל איתה גם את כל העוונות של עם ישראל! זו הכוונה ב"עוונות–תם" – בזכות איש תם ששלח את דורון 580 הבהמות בבחינת שעיר, ובכך נמחלים לישראל העוונות.

"וְנִגְּשַׂיִךְ צְדָקָה"

כז. לאור זאת, אם אדם זכה והיה מן ה'תמכין דאורייתא', ולפתע השתלטו עליו שלטונות או גויים ולקחו ממנו ממון – ודאי יתמה ויכאב, שהרי הוא נתן צדקה כדין. התשובה לכך היא שישנה הנהגה מיוחדת בשמיים לממון זה. מעות אלו שנלקחו ממנו אינן הולכות לחיזוק רגלי הנחש, אלא נחשבות לו כצדקה ופועלות בבחינת השעיר המשתלח. מעות אלו נושאות את העוונות שלו ושל עם ישראל אל עשו וזרעו והערב רב, ועל ידי כך אנו נשארים נקיים מכף רגל ועד ראש, בבחינת "יעקב איש תם". ה' יזכנו.